

V. Havriushenko, PhD in Psychology
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

IMPACT OF AXIOLOGICAL AND MOTIVATIONAL SPHERE ON THE PRACTICAL THINKING OF A FUTURE MILITARY LEADER (EXPERIMENTAL COMPONENT)

The article deals with peculiarities of practical thinking of a future military leader. The research contains comparative characteristic of the obtained results as well as the quantitative and qualitative interpretation of results of influence of axiological and motivational sphere on the practical mind of a future military leader with regard to the distinguished stages of the experiment and indexes of maturity of mind. It has been found as a result of the experiment that values have a significant influence on the formation of practical mind of a leader in the course of training.

Keywords: practical thinking, axiological and motivational sphere, military leader, military professional activity.

УДК 159.9:378

Н. Іванова, д-р психол. наук, проф.
Національна академія Служби безпеки України, Київ

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСНОВ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ

У статті здійснено обґрунтування концептуальних засад, теоретико-методологічних основ та представлення методики дослідження психологічних основ професійної підготовки фахівців. Охарактеризовано відповідний комплекс психодіагностичних методик та структуру анкет, що мають його доповнювати.

Ключові слова: методологія, методи психології, психодіагностичні методики, анкета, структура особистості.

Постановка проблеми. Сучасні умови розвитку суспільства пред'являють підвищені вимоги до якості вищої освіти фахівців різних галузей. У процесі модернізації вищої освіти України відбуваються суттєві зміни, орієнтовані на професійний розвиток фахівців, які здатні швидко адаптуватися до нових умов, мають систему розвинених професійно важливих якостей, високий рівень мотивації до діяльності; психологічно готових та придатних до праці в мінливих умовах дійсності. Разом з цим, професійна підготовка у ВНЗ також не вільна від суперечностей, що негативно впливають на хід професійного становлення майбутніх фахівців та успішність їх подальшої професійної діяльності. Найбільш гострими є суперечності між потенційними психофізіологічними, психологічними можливостями, рівнем професійно-психологічної готовності випускника вищого навчального закладу та вимогами професії; результатами навчання і особистісно-професійним розвитком майбутніх фахівців; між вибором, застосуванням педагогічних технологій в навчально-виховному процесі й врахуванням індивідуально-психологічних особливостей студентів, рівня розвитку їх пізнавальних і емоційно-вольових процесів, мотивації до навчання та майбутньої діяльності.

Розв'язання зазначених суперечностей має базуватися на такому методологічному підході до професійного розвитку фахівця, який передбачає системне пролонговане вивчення його протягом усього періоду навчання у ВНЗ; прогнозування професійно-особистісного розвитку та можливих негативних тенденцій. Отже, існує необхідність у розробці концептуальних засад, які б дозволили всебічно та об'єктивно вивчати його професійне становлення в умовах вищого навчального закладу, визначати рівень відповідності вимогам майбутньої діяльності, встановлювати основні причини, що сприяють чи перешкоджають професійному розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як свідчить аналіз досліджень та публікацій, питаннями вивчення професійного розвитку особистості активно займаються сучасні психологи, напрацювання яких можна віднести до таких наукових напрямів, як: психодіагностика й прогнозування професійної придатності людини (В. Бодров, А. Допіра, Г. Дьяконов, Т. Пашукова, С. Яковенко та ін.); дослідження психофізіологічних та психологічних характеристик фахівців екстремальних професій (В. Вареник, М. Корольчук, В. Корольчук,

М. Козяр, В. Лебедев та ін.); вивчення психологічної готовності (М. Д'яченко, Л. Кандибович, С. Кучеренко, В. Пономаренко та ін.); психологічні основи підготовки (І. Вітенко, Г. Запорожцева, Л. Захарова, Ф. Думко, І. Малоপুরін, З. Решетова, В. Чирков та ін.); дослідження професіогенезу особистості фахівця (Г. Ложкін, Л. Мороз, В. Сластьонін, В. Рибалка, О. Цільмак та ін.). Проте, проблема розробки концептуальних засад дослідження психологічних основ підготовки фахівців не знайшла системного відображення у наукових розробках сучасних психологів.

Мета статті. З огляду на це, метою даної статті є обґрунтування концептуальних засад, методології та методики дослідження психологічних основ підготовки фахівців у ВНЗ.

Викладення основного матеріалу дослідження. Оскільки концепція є лише визначеним способом розуміння сутності психологічних основ підготовки, основною точкою зору, що керує ідеями, головним принципом їх аналізу й реалізації на практиці [10, с. 192, 260], то під концептуальними психологічними засадами підготовки розуміємо поєднану на загальній теоретико-методологічній базі систему науково обґрунтованих і практично перевірених узагальнених положень, що розкривають зміст, структуру й взаємозв'язки основних компонентів психологічних основ професійної підготовки співробітників СБ України.

Концептуальні засади психологічних основ професійної підготовки фахівців СБ України розробляються на основі аналізу теоретико-методологічного та емпіричного дослідження зазначеної проблематики.

Будь-яка методика буде досконалою й такою, що дозволить об'єктивно та всебічно дослідити певне наукове явище чи процес, тільки у випадку, якщо буде чітко сформульований предмет дослідження, обґрунтована та логічно вибудована теоретико-методологічна основа.

Методологія (від грецького *methodos* – дорога, шлях, теорія, вчення) – теорія пізнання, дослідження, інтерпретації, наукового підходу до розв'язання прикладних проблем [11, с. 40]. До того ж, методологія спирається на закони функціонування широкої об'єктивної реальності, входить у організоване смислове поле наукових категорій, що використовувалися, пов'язаних воедино теоретичних положень і практичних методів дослідження, обробки й інтерпретації результатів, доводить правомірність вибраної стратегії [4, с. 60].

У сучасній науці виділяють чотири рівні методології: 1) філософська методологія (матеріалізм, загальна теорія пізнання, діалектика й ін.) – цей рівень задає загальну стратегію дослідження та визначає світоглядні позиції дослідника при виборі й конкретизації цілей дослідження й при інтерпретації його результатів; 2) загальна методологія (вимоги об'єктивності, достовірності, загальна теорія систем та ін.) або рівень загальнонаукових принципів; 3) методологія конкретної науки – рівень, що обумовлений тими принципами, які мають силу в межах лише певної науки; 4) методика дослідження складних конкретних проблем [11, с. 40; 1, с. 31].

Методологічні основи дослідження мають бути адекватними предмету дослідження. Предмет – це чітко визначений зміст, якість і закономірність, у яких реальність (дійсність) постає перед дослідником [5, с. 43]. Предметом нашого дослідження є психологічні основи професійної підготовки фахівців. Оскільки предмет міститься в межах об'єкта, відповідно, об'єкт дослідження – процес підготовки фахівців до професійної діяльності.

Відповідно до визначених методологічних рівнів, стратегією дослідження є діалектичний підхід, оскільки вивчення психологічних основ підготовки фахівців базується на принципах всебічного аналізу; конкретно-історичного підходу; дослідження об'єктів у процесі їх розвитку та врахування практичних аспектів. Зазначені принципи відносять до важливих принципів діалектичного підходу [6, с. 240]. Крім того, наш науковий пошук базується на таких загальнонаукових принципах, як: системність, об'єктивність, детермінізм, історизм, єдність теорії та практики, єдність теоретичного та емпіричного.

Що стосується рівня методології конкретної науки, то необхідним є обґрунтування вибору теоретико-методологічних основ дослідження. Теорія (від грецького *teoria* – спостереження, дослідження) – вчення, система наукових поглядів, ідей, що узагальнюють досвід, суспільну практику та відображають об'єктивні закономірності природи і суспільства [3, с. 160]. Теоретичні основи дослідження мають стати для науковця вектором шляху його наукового пошуку. Проведений в межах зазначеного предмета дослідження аналіз наукової літератури та ретроспективний аналіз психологічних основ професійної підготовки фахівців сприяв визначенню теоретичних засад дослідження, серед яких: принцип системного підходу до особистості (Б. Ананьєв, Б. Ломов, К. Платонов та ін.), принцип детермінізму та розвитку особистості, єдності її свідомості та діяльності (Б. Ананьєв, Л. Виготський, О. Леонт'єв, С. Рубінштейн та ін.), положення про особистість як активний суб'єкт діяльності (К. Абульханова-Славська, М. Борисевський, Л. Бурлачук, Г. Костюк, С. Максименко, В. Роминець, С. Рубінштейн, В. Титаренко та ін.), наукові положення про мотивацію в аспектах діяльності особистості (Л. Божович, С. Бочаров, Е. Ільїн, О. Леонт'єв, В. Ковальов та ін.), методологічні принципи організації психологічних досліджень та критерії оцінки психофізіологічного стану людини (Л. Бурлачук, Л. Дика, Е. Ільїн, М. Корольчук, М. Макаренко та ін.), концепції розвитку професійно важливих якостей фахівця (Є. Климов, В. Бодров, О. Столяренко, В. Рибалка та ін.).

До того ж, проведений теоретичний аналіз існуючих у психології професійної підготовки підходів, дозволив визначити базові підходи дослідження психологічних основ професійної підготовки особистості, а саме: особистісно-діяльнісний, індивідуальний, системогенетичний, динамічний. Зазначені наукові підходи є такими, що сприятимуть об'єктивному, всебічному

дослідженню психологічних основ підготовки до професійної діяльності та втіленні в наступних методологічних принципах: взаємозв'язку психіки і діяльності, розвитку, системності, причинності (детермінізму, каузальності), динамічності.

Обґрунтування четвертого методологічного рівня, на якому власне і має бути визначена методика дослідження психологічних основ підготовки фахівця, має базуватися на трьох визначених вище попередніх рівнях. Разом з тим, науковий пошук вирізнятиметься раціоналізмом й об'єктивністю отриманих результатів, якщо буде мати заздалегідь чітко визначені, обґрунтовані та логічно взаємопов'язані етапи його реалізації – програму дослідження. На основі запропонованих науковцями етапів загальної методики психологічного дослідження, яка виступає послідовною реалізацією дослідником пізнавальних і перетворюючих дій щодо свого предмета [5, с. 45-50], визначимо програму дослідження психологічних основ підготовки:

➤ перший етап – вибір об'єкта та предмета дослідження; на основі існуючих у психологічній науці проблем, визначається проблема, яка підлягає вивченню та формулюється об'єкт, предмет дослідження;

➤ другий етап – теоретизація предмета дослідження; вибір методологічної основи теоретизації. Цей етап дозволяє побудувати змістовий простір дослідження. Крім того, як вказують науковці [1, с. 31], тут має здійснюватись пошук загальних принципів, що лежать в основі, та повинні висуватись гіпотези;

➤ третій етап – емпіричне дослідження сутності предмета; вибір процедури та методів дослідження; побудова емпіричної моделі дослідження, його організації та проведення;

➤ четвертий етап – "аналіз, інтерпретація та тлумачення змістових і формально-логічних даних, отриманих дослідником під час теоретико-пізнавальної та емпіричної взаємодії з предметом свого дослідження" [5, с. 48];

➤ п'ятий етап – узагальнення, систематизація та представлення отриманих теоретико-емпіричних результатів дослідження у вигляді висновків.

Розробляючи методику дослідження психологічних основ професійної підготовки, базуємося на визначених методологічних рівнях та принципах, представлених програмі. Фактично обґрунтовуємо четвертий методологічний рівень та третій етап програми дослідження. Тож, зважаючи на це, й будемо будувати подальший виклад міркувань.

Перш за все зазначимо, що методика дослідження (вивчення певної психологічної проблеми) – це способи і прийоми конкретизації й реалізації методів, їх комплексування, послідовності застосування у відповідності зі специфікою завдань, предмета дослідження [11, с. 48]; процедура або послідовність здійснюваних пізнавальних і перетворюючих дій, операцій та впливів у цілому, які реалізуються в ході дослідження стосовно його предмета й спрямовані на розв'язання завдань дослідження [5, с. 44-45]. Завдання емпіричного етапу дослідження:

➤ дослідити вплив умов навчально-виховного процесу ВНЗ на психофізіологічні, індивідуально-психологічні особливості студентів;

➤ визначити психологічні умови їх успішної підготовки, причини, що знижують рівень інтересу до навчання та погіршують якість професійної підготовки; групи професійно важливих якостей та дослідити їх розвиток у процесі професійного становлення;

➤ провести порівняльний аналіз психологічних характеристик студентів різних курсів навчання; випускни-

ків та успішних фахівців однієї професійної сфери; визначити психологічні характеристики та набір професійно важливих якостей успішного фахівця.

Відповідно до визначених завдань, процедурою дослідження, яка є найбільш спорідненою із сутністю предмета, має стати дослідження зрізів, яке дозволить отримати інформацію про наявний стан об'єкта.

Наступний крок – вибір методів дослідження. При цьому слід зважати на те, що методи, які застосовуються у процесі психологічного дослідження мають обиратися залежно від предмета вивчення, завдань та від конкретних умов.

Метод (від гр. *methodos* – шлях до чогось, спосіб пізнання) – шлях наукового дослідження чи способів пізнання будь-якої реальності, за своєю структурою науковий метод представляє собою сукупність прийомів і операцій, спрямованих в даному випадку на вивчення психологічних явищ [8, с. 7]. Методи психології – це прийоми і засоби, за допомогою яких відбувається отримання достовірних фактів і свідчень, що використовуються далі для побудови наукових теорій й розробки практичних рекомендацій [9, с. 11-12]. В психології виділяють чотири основних групи методів: організаційні, емпіричні, статистичної обробки даних, інтерпретаційні.

Відповідно до визначених завдань дослідження із групи організаційних методів, що діють протягом усього дослідження, обираємо: порівняльний – для співставлення розвитку психологічних характеристик, професійно важливих якостей в групах студентів; комплексний – для вивчення психологічних аспектів професійної підготовки, що дозволить встановити зв'язки і залежності між психологічним і професійним розвитком особистості.

Визначення комплексу емпіричних методів дослідження базувалось на обраних напрямках дослідження: вивчення впливу особливостей процесу професійної підготовки на психофізіологічний, психологічний розвиток особистості майбутнього фахівця; визначення груп професійно важливих якостей та їх розвиток на етапах професійного становлення; формування індивідуальної концепції особистості успішного фахівця.

Реалізувати дослідження за зазначеними напрямами, дозволить комплекс психодіагностичних методик та анкети, що виступлять його доповненням в аспекті специфічних питань щодо особливостей процесу професійної підготовки фахівців певної галузі та їх ставлення до навчання, майбутньої діяльності; визначення переліку професійно важливих якостей.

Але, оскільки в дослідженні акцент робиться на визначенні особливостей процесу професійної підготовки, які впливають на становлення особистості майбутнього фахівця, та на вивченні динаміки його психологічних характеристик, професійно важливих якостей в умовах навчання у ВНЗ, то важливим аспектом є обґрунтування теорії особистості, що має стати основоположною при формуванні комплексу психодіагностичних методик та розробці анкет.

Як зазначала Б. Зейгарник, у якості одного із критеріїв вибору тієї чи іншої теорії особистості є її значущість для практики. Однак, не менш значущим є й другий – критерій методологічного характеру: врахування впливу теорії, що аналізується для розвитку психологічної науки [2, с. 115].

Тож, з точки зору практичної реалізації результатів дослідження, найбільш об'єктивною й такою, що поєднує зазначені вище критерії, є структура особистості, запропонована О. Столяренком, у якій він виокремив три підструктури [7, с. 158-159]:

➤ *сферу спрямованості* (потрібно-мотиваційну) – містить спонукальні сили особистості (погляди, ідеа-

ли, потреби, інтереси, цілі, схильності, мотиви, установки й т.н.); психологічні компоненти цієї сфери визначають вибірку спрямованість активності й ставлень особистості; цій сфері належить системоутворююча, пріоритетна роль у психології особистості;

➤ *операційну сферу*, яка містить психологічні елементи, що відіграють роль способів і засобів досягнення цілей, обумовлених сферою спрямованості; в цій сфері є дві групи компонентів: морально-ділові й професійно-ділові; особистість для досягнення цілей використовує моральні засоби (обов'язок, відповідальність, чесність, порядність, працьовитість, дружбу або протилежні їм) і професійні (організованість, наполегливість, сміливість, навички, уміння, здібності й ін.);

➤ *модуляційну* (психофізіологічну) *сферу*, що не визначає ні цілі, ні мотиви, ні способи дій, але впливає на інші сфери особистості та їх прояви; це виявляється в силі, рухливості, урівноваженості, швидкості, погодженості, емоційній обумовленості проявів інших психологічних особливостей, у тому числі й тих, що відносяться до двох вищезазначених сфер (спрямованості, операційної); в ієрархії сфер модуляційна (психофізіологічна) сфера – нижча, така, що обслуговує інші.

Відповідно до представленої структури особистості та враховуючи умови й можливості психодіагностичного дослідження, визначається перелік апробованих методик. Для визначення особливостей підготовки фахівців до окремо взятої професії, слід застосувати анкети. Враховуючи предмет та завдання дослідження, доцільним вбачається розроблення трьох видів анкет:

➤ анкета для студентів має містити п'ять блоків питань: *соціально-демографічний*; *мотиваційно-причинний* (визначення мотивів до навчання, причини недостатнього інтересу до навчання й т.н.); *організаційно-оціночний* (визначення впливу особливостей навчально-виховного процесу ВНЗ на розвиток особистості майбутнього фахівця; оцінка рівня психологічної підготовки та організації навчання, власної психологічної готовності та задоволеності професійною підготовкою); *особистісних ставлень* (до вибору професії та навчального закладу, до майбутньої діяльності); *пропозицій* (щодо оптимізації навчально-виховного процесу);

➤ анкета для викладачів, крім зазначених вище блоків, має містити блок *професійно важливих якостей* (у якому ставляться питання щодо переліку професійно важливих якостей, якими мають володіти випускники ВНЗ та успішні фахівці);

➤ анкета для успішних фахівців за структурою повинна бути подібна до анкети для викладачів, але має доповнюватись *професійним блоком* (у якому респонденти визначають власний рівень задоволеності професійною діяльністю; умови успішної професійної діяльності).

Разом з тим, слід зазначити, що наповнення анкет буде залежати від специфіки професії та підготовки стосовно яких дослідник буде вивчати психологічні основи. Крім того, анкети мають пройти апробацію в процесі "пілотажного" опитування респондентів.

Наступний етап дослідження – проведення опитування зазначених категорій осіб та вибір методів обробки даних. Для вирішення проблеми ефективного врахування та опрацювання експериментальних результатів слід використовувати методи кількісної обробки емпіричних даних (математичні, статистичні). Для кількісної оцінки ступеня узгодженості змін та щільності зв'язку між характеристиками досліджуваного явища доцільним буде застосування кореляційного аналізу. Необхідним в дослідженні є й проведення якісного аналізу результатів дослідження, наприклад, диференціації матеріалу за групами респондентів, порівняння.

На етапі інтерпретації результатів провідними методами мають бути генетичний та структурний, оскільки саме їх використання дозволить вирішити поставлені завдання й всебічно дослідити проблему психологічних основ підготовки фахівця.

Загалом, об'єктивність визначення психологічних основ професійної підготовки забезпечує з'ясування особливостей професійного становлення співробітників на етапі підготовки у ВНЗ, психологічних детермінант процесу підготовки, психограми та індивідуальної професійної концепції фахівця, структурно-функціональної моделі професійної підготовки.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших досліджень. Таким чином, концептуальні засади психологічних основ підготовки представляють собою поєднану на загальній теоретико-методологічній базі систему науково обґрунтованих і практично перевірених узагальнених положень, що розкривають зміст, структуру й взаємозв'язки основних компонентів психологічних основ професійної підготовки фахівців. Психологічні основи підготовки фахівця до професійної діяльності – це психологічні закономірності, особливості професійного становлення особистості фахівця у процесі підготовки, що детермінується психологічними чинниками та здійснюється відповідно до вимог, які до нього висуває професія; психологічні основи підготовки передбачають визначення важливих психологічних положень, котрі спрямовують процес професійної підготовки на успішний розвиток професіонала, та механізми формування такої індивідуальної професійної концепції фахівця, що розкриває його особистісну складову (професійно важливі якості, психологічні характеристики), систему ставлень (спрямованості, мотивів, поглядів

тощо) до успішної професійної підготовки й подальшої роботи. Складовими змісту психологічних основ професійної підготовки фахівців є: психологічні закономірності й особливості їх професійного становлення у процесі підготовки до роботи; система професійно важливих якостей, необхідних для успішного виконання професійної діяльності; психологічні детермінанти процесу професійної підготовки; індивідуальна професійна концепція фахівця.

Список використаних джерел

1. Габай Т.В. Педагогическая психология: учеб. пособ. [для студ. высш. учеб. завед.] / Т.В. Габай. – М.: Академия, 2003. – 240 с.
2. Зейгарник Б.В. Теории личности в зарубежной психологии / Б.Ф. Зейгарник. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1982. – 128 с.
3. Коломієць М.П. Словник іншомовних слів / М.П. Коломієць, Л.В. Молодова. – К.: Освіта, 1998. – 190 с.
4. Корольчук В.М. Психологія стресостійкості : монографія / В.М. Корольчук. – К.: Ніка-Центр, 2007. – 432 с. – Бібліогр.: с. 381-406.
5. Методологічні та теоретичні проблеми психології : навч. посіб. / [М.С. Корольчук, Ю.Л. Трофімов, В.І. Осьодло та ін.]. – К.: Ніка-центр, 2008. – 336 с.
6. Подольська Є.А. Філософія: 100 питань – 100 відповідей : навч. посіб. [для студентів вищих навч. закладів] / Є.А. Подольська, Т.В. Подольська. – К.: Фірма "ІНКОС", 2008. – 352 с.
7. Прикладная юридическая психология : учеб. пособ. для вузов / [под ред. А.М. Столяренко]. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 639 с.
8. Психология для юристов : учебник / [И.И. Аминов, И.Ф. Колонтаевская, И.Б. Лебедев и др.]. – М.: Омега-Л, 2005. – 552 с.
9. Самоукина Н.В. Психология профессиональной деятельности : учеб. пособ. / Самоукина Н.В. – [2-изд.] – СПб.: Питер, 2003. – 224 с.
10. Стасюк В.С. Система соціально-психологічного забезпечення функціонування військових підрозділів в умовах збройних конфліктів : моногр. / В.С. Стасюк. – К.: НАОУ, 2005. – 322 с. – Бібліогр.: С. 300-319.
11. Столяренко А.М. Психология и педагогика : учеб. пособ. [для студентов вузов] / Столяренко А.М. – [2-е изд.] – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2006. – 527 с.

Надійшла до редколегії 06.07.15

Н. Иванова, д-р психол. наук, проф.

Национальная академия Службы безопасности Украины, Киев

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ПРИНЦИПЫ ИССЛЕДОВАНИЯ ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ОСНОВ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТОВ

В статье осуществлено обоснование концептуальных, теоретико-методологических основ и представления методики исследования психологических основ профессиональной подготовки специалистов. Охарактеризован соответствующий комплекс психодиагностических методик и структура анкет, которые его дополняют.

Ключевые слова: методология, методы психологии, психодиагностические методики, анкета, структура личности.

N. Ivanova, Doctor of Sciences in Psychology, Professor
Security Service of Ukraine National Academy, Kyiv

CONCEPTUAL PRINCIPLES OF RESEARCHING PSYCHOLOGICAL BASIS OF SPECIALISTS' PROFESSIONAL TRAINING

The substantiation of the conceptual basis, theoretical and methodological fundamentals and the presentation of the methods of research of the psychological background of specialists' training have been made in the article. The corresponding complex of psycho-diagnostic methods and the structure of the questionnaires to supplement it have been characterized.

Keywords: methodology, methods of psychology, psycho-diagnostic methods, questionnaire, structure of personality.

УДК 159.922:351.746.1 (477)

О. Колісник, канд. психол. наук
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ СТАНУ ДОСЛІДЖЕНОСТІ ПРОБЛЕМИ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ У МІЖОСОБИСТІСНОМУ СПІЛКУВАННІ

У статті розглянута у теоретичному аспекті проблема дезінформації як виду брехні в контексті світоглядних, морально-етичних проблем (співвідношення істини, правди, брехні), вона посідає важливе місце в структурі соціально-психологічного знання. Дослідження дезінформації виступає як один з аспектів вирішення проблем психології взаєморозуміння, спілкування, конфліктів і духовно-морального змісту людських взаємин.

Ключові слова: дезінформація, брехня, спілкування, людські взаємини.

Постановка проблеми. Дезінформація як вид брехні завжди посідала особливе місце у свідомості людей і соціального життя, досліджувалася у релігійних учіннях і була предметом вивчення у філософії, етиці, логі-

ці, психології, педагогіці, юридичних науках [1]. Це пов'язане з тим, що брехня у тому або іншому вигляді виявляється на всіх етапах розвитку цивілізації і у всіх сферах людської діяльності і відносин – від міжособис-